

Дражен Павлица  
ИАЦ Аргумент  
Београд

## КРОЗ ВИРОВЕ ЕКУМЕНИЗМА ОВДАШЊЕГ

Марко Николић: *Екуменски односи Српске православне и Римокатоличке цркве 1962-2000. године*. Београд: Службени гласник, 2011., стр.656

У доба када се и један Умберто Еко, стваралачким несташлукима наклоњен, одлучио да своју знамениту књигу *Име руже* саобрази читалачком *Zeitgeist*-у, појављује се и позамашна студија Марка Николића. Она вишестрано одудара од свих оних све нетрпељивијих настојања да се књишка галаксија безостатно повинује налогу духовног заравњавања. Не двојим да је у питању шкољив процес, гдје се свака приповједачка опширност сузбија, а прекомјерна учестост уподобљује претпостављеном просјечном укусу.

Николић се смјело подухватио задатка да се на „несавремен“ начин позабави једном темом која је од непроцењивог значаја за ововременост. У сагласју са тим, *pietas*, којим је прожет сваки редак ове књиге, понајбоље свједочи о ријеткој посвећености, марљивости, педантности и дубоком понирању у истраживачко поље. О радноистраживачком стосу Николића понајбоље говори чињеница да је немали дио ове студије утемељен на брижном проучавању доступне предметне грађе у лавиринтима државних и црквених архива. Доследно се придржавајући упоредног метода, аутор је понудио заокружену слику о свим димензијама једне тако вишеслојне појаве као што

је заживљавање екуменизма на овдашњим просторима.

Да ли се, уосталом, и може на другачији начин разлагати тема која има непорецив и далекосежан значај за непрегледно атомизован и многообразан хришћански плури(уни)верзум. Имајући на уму међнике до којих се хришћанска религија, и на њој заснован *Weltanschauung*, распростире онда је више него јасно да се ради о нечему што има и свечовјечанско значење. Није излишно рећи да би за уобличавање општечовјечанске солидарности, између осталог, било неопходно заподјенути разговор и са другим религијским наслеђима, као и са свима онима који се самопоимају као а/анти/религиозни.

Само излагање обимне грађе устројено је у складу са епистемолошки оправданим начелом да се крене од најопштијег нивоа, свехришћанског, преко његових партикуларитета, православља и римокатолицизма, ка Српској православној цркви (СПЦ) и Бискупским конференцијама на тлу негдашње заједничке домовине. Тако нам у уводном поглављу, у сажетим цртама, аутор предочава повјест далекосежних унутархришћанских кавжења, која су и довела до уситњавања хришћанске васељене и, посљедишно, до хтјења да се она наново уједи-

ни. Таква несагледљива и понорна разједињеност хришћанства не може а да не изазове саблазан свих оних који у тој религији првенствено виде дух сабирања и свеукључујуће љубави.

Сем што нам је на прегледан начин представила суштину хришћанског екуменизма, његов развој и институционална преустројавања, ова књига је одшкринула врата и за нека другачија сагледавања. Од немјерљивог спознајног значаја је пропитати контингентност савременог екуменизма са преовлађујућим духовно-повјесним оквиром и друштвено-културном морфологијом. Из социолошког угла тек треба растумачити све оне тачке додира, преплитања, раздора и међудјеловања (пост)модерне и глобализације, с једне, и екуменизма, с друге стране. Мањак таквих разматрања, ако изумемо богословски утемељен приступ, тим је упадљивији што је у питању предмет од сведруштвеног значаја и значења.

Како један научник да приступи појави која је, мимо многоструких социо-културних условљености, превасходно премрежена међусобно несравњивим богословским и црквенословним дискурсима? Да ли се кретати по њиховим ивицама, како би се са повлашћеног одстојања, са спољашње тачке гледишта, извршила савршена разградња самосвојности поменутих ненаучних нарација? Или, што би било више него пожељно, покушати уклопити иманентно рашчлањавање теолошко-еклесиолошких претпоставки, саобразно херменеутичком надању, са свим оним што научност и међудисциплинарно надовезивање подразумевају. Ако смо глуви за разлоге и самоосмишљавање богослова и црквености западамо у клопку, што је аутору више него јасно, епистемичког редукционизма.

Покушаји озбиљења неке врсте хришћанског сабирања, након дубоке и много-стране вјековне разједињености, наилазе на

крајње неповољан духовно-повјесни оквир. Како суштински (ре)евангелизовати свијет и охристовити савјест (пост)модернита, када је он у пресудној мјери постхришћански? (Пост)модернитет није, премда би многи из различитих побуда радо пригрлили такав закључак, изравно противхришћански, али он у најмању руку обеснажује повлашћеност хришћанског погледа на свијет.

Сљедећи установљене методолошке путоказе, аутор се подухватио подробног разматрања православног црквенословља, и то у свјетлу напора хришћанске (ре)интеграције. Надасве када је у питању тумачење православног богословља, Николић највећма, што је и сасвим разумљиво имајући у виду културно-теолошки круг из кога долази, показује завидан степен феноменолошког уживљавања. Сазнајемо, дакле, да православље, премда је устројено кроз помјесне цркве, одликује суштаствена хомологија, коју сасвим логично показује и у случају односа према екуменизму. Икуменизам, као православни облик екуменизма, у повратку на наслеђе неудојене цркве првог хиљадугодишта види плодотворно и правовјерно окриље за поновно окупљање свих хришћана. Истини за вољу, само летиличан поглед на повјест хришћанства више је него довољан да видимо како је оно од свог свитања обиљежено дијалектиком правовјерја и кривовјерја, теодулије и богоотпадништва. Отуда је врло упитно да ли оно што православна еклесиологија назива сакросанктним предањем древне цркве може бити (једини) темељ ка коме ће се сустицати фрагментирана хришћанска свијест.

Мимо разлагања свеправославног погледа на екуменизам, и свих конкретних корака у том правцу током друге половине 20. вијека, значајна пажња посвећена је и приступима помјесних цркава. Тада на видјело избијају и међусобне разлике помјесних цркава, посебно оних које имају сре-

дишње мјесто у православном архипелагу, што никако, како саме истичу, не обеснажује њихов дух саборности. Непроцјењив значај у процесу успостављања односа православља са екуменистичким покретом, што ова студија врло детаљно и показује, имала је Васељенска патријаршија. То је сасвим очекивано ако знамо да она, не само у православном свијету, има изузетно мјесто још од Другог васељенског сабора из 381. године, када је потврђено „првенство части“ цариградског владике, тачније његова другорангирана важност одмах после римског бискупа. Црквенословно неуклопиво тумачења теологеме „првенство части“, када је у питању папство, представља непремостиву препреку за обједињавање римокатолика, с једне стране и православца, тачније свих неримокатолика, с друге стране.

И СПЦ је, уз све вантеолошки условљене особености, била на трагу православља у цјелини, када је у питању њено учествовање у прошлостолетној екуменизацији хришћанства. Тако је 1965. године, СПЦ и званично постала члан Свјетског савјета цркава, премда је и до тада сразмјерно блиско сарађивала са овом средишњом екуменистичком организацијом, посебно на добротворно-социјалном пољу. Потоња времена су показала, о чему свједочи и обрађена архивска грађа, да је СПЦ, као и остале сестринске православне цркве, имала вишеслојан и обазрив однос према екуменистичком покрету. Линије међусобно супротстављених гледишта према екуменском покрету у СПЦ биле су, и остале, веома дубоке, како међу високим клиром, свештенством, монаштвом и богословима, тако, ништа мање, и међу мирјанима. У којој мјери се унутрашња несагласја СПЦ поводом екуменизма преносе на друштво у цјелини, и да ли постоји повратан утицај, представљају веома важна питања на које би требало дати изнијансиране одговоре.

О будућности екуменизма у великој мјери одлучиваће начин на који ће Римокатоличка црква (РКЦ) одговорити на његове вишеструке изазове, као и на преустројене глобализоване друштвено-културне конфигурације. Да ли је изгледно да ће РКЦ изаћи у сусрет захтјевима неримокатолика којима су неке од њених еклесиолошких канона, рецимо папски примат и његов *infallitas*, сасвим неприхватљиве? Издашна грађа коју нам Николић поводом тог питања подастире, показује да РКЦ у својим обједињујућим настојањима, уз сва црквено-дипломатска прилагођавања, не одступа од суштинске моноцентричности, од неке врсте призивања покајничког враћања неримокатолика у њена њедра. Отуда није несхватљиво да православне цркве, а ништа мање и протестантске вјерске заједнице, опрезно приступају папоцентричном/римоцентричном екуменизму РКЦ.

У науку да вјеродостојно прикаже све нивое и развојност римокатоличког односа према екуменизму, аутор у Другом ватиканском концилу (1962-1965) види неку врсту раскршћа. Ово сверимокатоличко саборавање, што изричито наводи и аутор, показало је, између осталог, и спремност РКЦ да се одрекне самодовољности и окосталости, да ступи у дубље општење са свим оним што чини њену спољашност. Међутим, из неримокатоличког угла сагледавајући, ова постконцилска преустројавања нису довела до преобликовања носећих еклесијалних начела РКЦ, а још у мањој мјери до одустајања од њених фундаменталних циљева. За све оне који ће се посвећено и подробно бавити овим предметом, и не само њим, истраживање Марка Николића биће незаобилазно штиво, имајући у виду прегршт (хроно)логички распоређених деатаља којима нас дарује.

Како се излагање одвија нагласак је све више на оновременим односима римокатолицизма и православља, уз упутан осврт на

давнашње, или нешто скорије настале, тачке богословско-црквених спорења. Аутор нам прегледно предочава тачке њиховог разлижења: од догме о папском првенству и непогрешивости, преко филиокве, мариолошких и есхатолошких поимања, неусаглашеног црквеног календара, различитих нагласака у односу према свјетовности, до противсловних гледишта у погледу гркокатоличких цркава и потихог прозелитизма. Књига која је предмет нашег приказа, управо је проткана указивањем да спасоносан разговор није могућ ако се из крајње ванвјерских разлога пренебрегавају болне тачке из прошлости двају цркава. Како призивања свестраног приближавања римокатолицизма и православља не би лебђела у ванповјесном међупростору, истински хришћани се морају одважно суочити са свим оним што их из minulosti сапиње у достизању свеопштег братства и сестринства.

Безмало половина ове опсежне студије бави се односом СПЦ и РКЦ у цјелини, као и са њеним еклесиолошким ентитетима на простору бивше СФРЈ, а све у свјетлу Другог ватиканског концила. Као тешко оптерећење у савременим односима СПЦ и РКЦ, у први план избијају недоумице из прошлости, једна врста непрекинутих и надовезујућих тачака размимоилажења и сукобљавања. Њихова земљописно-повјесна упућеност обиљежена је дубоким спорењима, што је, из угла СПЦ, своје усијање достигло са догађајима из Другог свјетског рата, тачније улогом дијела римокатоличког клера у чудовишним звјерствима и насилном прекрштавању Срба на подручју ондашње Независне државе Хрватске. Ратна разрачунавања Срба и Хрвата са самог краја претходног стољећа, као још једна карика у бруталној повјести неразумјевања, додатно су оптеретили ионако крхке, бремените и суревњиве односе СПЦ и РКЦ. Из

архивских навода, као и из њиховог цјелокупног саодношења, јасно је да за СПЦ суочавање са свим мрљама из прошлости има прочишћујуће значење, док је РКЦ склонија одлучном окретању ка хоризонтима сутрашњице.

При мапирању односа СПЦ и бискупских конференција на подручју бивше СФРЈ, Николић у аналитички рам укључује и атеизирану државу, као актера који је у најмању руку имао поједнако важну улогу у њиховом уобличавању као и чисто еклесијални разлози. Из свега наведеног се може закључити да се држава у односима са вјерским заједницама поводила за својим интересима, из чега су проистицале разне врсте недоследности и асиметричности. У постсоцијалистичком раздобљу вјерским заједницама се отвара све више простора за неометано ширење свог послања, што условљава и сасвим другачију конфигурацију саодношења СПЦ и РКЦ.

Из свега претходно казаног очигледно је да пред собом имамо студију која ће представљати драгоцјен оријентир потоним покушајима разумјевања и објашњења мултидимензионалности екуменизма. Николићева књига је жижа у којој се преламају различите научне дисциплине, на примјер социологија, политикологија или историографија, с једне стране, као и особене епистемичке праксе, као што је богословско-црквена мисаоност, с друге стране. Нећу се снбивати да још једаред похвалим узорну радишност и самодисциплину, што је, уосталом, и омогућило настајање једног брижљиво сложеног истраживачког тезауруса. На концу, користим прилику да неколико ријечи захвалности упутим и врлом издавачу ове књиге, Службеном гласнику, који већ неколико година осмишљено, постојано, танано и свестрано узноси дарове културе.